

VZTAH STÁTNÍCH PODNIKŮ K ŽIVOTNÍMU PROSTŘEDÍ VE 2. POLOVINĚ 20. STOLETÍ

Mgr. et Mgr. Marie Sádlová¹

Úvod

Otázka životního prostředí a jeho ochrany nebyla v socialistickém Československu otázkou primární. S ohledem na ekologické škody vzniklé v období socialismu v důsledku činnosti státních podniků² je toto období vnímáno jako bezohledné vůči životnímu prostředí. Vzhledem k centrálně plánovanému hospodářství a jeho produkci realizované prostřednictvím činnosti státních podniků má tento článek za cíl prozkoumat legislativní úpravu týkající se státních podniků a identifikovat prameny, které se ochranou životního prostředí s ohledem na státní podniky zabývaly. Článek si vzhledem k svému rozsahu neklade za cíl provést komplexní studii všech právních předpisů, ale spíše chronologicky zmapovat dobovou právní úpravu dotýkající se činnosti státních podniků v kontextu životního prostředí s využitím možnosti studia archivních materiálů z Národního archivu a Státního oblastního archivu v Praze. Dále bude na konkrétním případě národního podniku Kaučuk popsána dobová praxe ve vztahu k životnímu prostředí a bude poukázáno na mezery, které vedly k ekologickým škodám, na jejichž odstraňování se v rámci závazků vyplývajících z ekologických smluv neustále pracuje.

V současné době existují smlouvy o úhradě nákladů vynaložených na vypořádání ekologických závazků vzniklých před privatizací, neboli ekologické smlouvy, které byly uzavírány s nabyvateli privatizovaných podniků a s Fondem národního majetku ČR, jehož kompetence přebralo od 1. ledna 2006 Ministerstvo financí.³ Z důvodu urychlení procesu privatizace státních podniků byl majetek převeden nabyvatelům i se starými ekologickými zátěžemi, kdy právní úprava převedla povinnost k odstranění těchto zátěží a odpovědnost za splnění limitů týkajících se životního prostředí na nabyvatele. Jelikož však byl rozsah těchto ekologických zátěží nejasný, nebyl promítnut v ceně privatizovaného majetku a stát proto uzavřel s jednotlivými nabyvateli zvláštní ekologické smlouvy, v nichž se zavázal uhradit do předem stanovené výše neboli garance, náklady na odstranění těchto zátěží.⁴

¹ Autorka zpracovala tento článek v rámci vědeckého projektu na PFUK č. SVV 260 748 s názvem „Výzvy soukromého práva: udržitelnost a technologie“.

² V tomto článku bude používán pojem státní podnik jako obecné označení i pro státní hospodářské organizace a národní podniky, neboť pojem státní podnik byl zaveden až se zákonem č. 88/1988 Sb., o státním podniku.

³ Ekologické smlouvy. Online. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. 2025. Dostupné z: <https://mzp.gov.cz/cz/agenda/rizika-pro-zivotni-prostredi/kontaminovana-mista/ekologicke-smlouvy>. [cit. 2025-10-11].

⁴ Společnosti, s nimiž má MF uzavřenou smlouvu na odstranění ekologických zátěží vzniklých před

Od soukromého vlastnictví k vlastnictví národnímu

Poválečné Československo se vyznačovalo přesunem od soukromého vlastnictví ke státnímu, které bylo započato znárodněním v oblasti průmyslu na základě dekretu č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků z 24. října 1945. Ze znárodněných podniků se vytvořily podniky národní, k jejichž fungování bylo vydáno vládní nařízení č. 6/1946 Sb., kterým se vydává statut národních podniků průmyslových ze dne 15. ledna 1946⁵, kde bylo stanoveno, že národní podniky jsou samostatné právnické osoby vedeny zásadami obchodního podnikání a stát neručí za jejich závazky.⁶ K 1. červnu 1946 pracovalo v národních podnicích již 597 550 osob. Do konce října 1946 bylo v oboru působnosti ministerstva průmyslu vytvořeno 207 národních podniků a do poloviny roku 1947 toto číslo stoupl na 241.⁷

Vládní nařízení č. 6/1946 Sb. bylo nahrazeno zákonem č. 103/1950 Sb., o národních podnicích průmyslových ze dne 13. července 1950⁸, kde bylo v § 2 proklamováno, že „posláním národních podniků průmyslových je podle plánu přispívat výrobou k vzestupu národního bohatství, ke zvyšování hmotné a kulturní úrovně pracujících a k upevnění moci pracujícího lidu. Aby národní podniky průmyslové plnily toto poslání, dbají o soustavné rozvíjení výrobních sil a o zvyšování produktivity práce a hospodárnosti“. V § 30 téhož zákona je pak kladen důraz na rozvoj výrobních sil a zvyšování produktivity práce, přičemž pro dosažení těchto cílů „musí národní podniky pečovat o prohloubení plánování, zabezpečovat podmínky soustavného a všeobecného vzestupu technické úrovně výroby, zdokonalovat organizaci práce, pečovat o výběr, rozmístění a růst kádrů a podporovat socialistické soutěžení, zejména údernictví a zlepšovatelské hnutí“.

Zákon č. 103/1950 Sb. byl nahrazen zákonem č. 51/1955 Sb., o národních podnicích a některých jiných hospodářských organizacích ze dne 24. října 1955⁹. V porovnání s předchozím právním předpisem obsahoval zákon č. 51/1955 Sb. podrobnější oddíl *Zásady řízení a hospodaření národních podniků*, kde je např. v § 14 odst. 2 uvedeno, že „vedení národního podniku je povinno plánovitě a iniciativně usilovat o zdokonalování výroby a o zajištění potřeb národního hospodářství i s vý-

privatizací – ke dni 30.6.2025. Online. MINISTERSTVO FINANČÍ ČESKÉ REPUBLIKY. 2025. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/rozpocetova-politika/podpora-z-narodnich-zdroju/ekologicke-zavazky-statuu/spolecnost-s-ekologickou-smlouvou/spolecnosti-s-nimiz-ma-mf-uzavrenou-smlouvu-na-ods-60407>. [cit. 2025-10-11].

⁵ Dále jen „vládní nařízení č. 6/1946 Sb.“

⁶ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. 20. století. Praha: Auditorium, 2010. *ISBN 978-80-87284-12-4*, s. 264.

⁷ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. 20. století, s. 259.

⁸ Dále jen „zákon č. 103/1950 Sb.“

⁹ Dále jen „zákon č. 51/1955 Sb.“

hledem na budoucí léta“. V § 18 odst. 3 téhož zákona bylo uvedeno, že „*úkolem všech pracovníků národního podniku je snižovat potřebu pracovního času, spotřebu materiálů, surovin, paliva a energie, plně využívat základních fondů, účinně pomáhat při zavádění nové techniky a pokrokové technologie a při zlepšování organizace práce a zabezpečovat tak neustálý růst produktivity práce a vysokou hospodárnost“.* Z citovaných ustanovení je již oproti předchozí právní úpravě patrný zájem o dlouhodobější a udržitelnější hospodaření národních podniků s ohledem na snahu o co nejmenší spotřebu a dopady na životní prostředí. Problémový charakter těchto ustanovení však spočíval v jejich obtížné vymahatelnosti.

Zvláštní právní předpisy k životnímu prostředí

Důležitým předpisem pro otázky životního prostředí se stal zákon č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství ze dne 23. března 1955¹⁰, který byl uceleným předpisem zabývajícím se ochranou vod a organizací vodního hospodářství. V souladu s § 21 odst. 1 tohoto zákona byl provozovatel „*povinen ustanovit závodního vodohospodáře pro každý podnik, závod, provozovnu, ústav, který má zařízení k jímání, k odběru nebo pro dodávku pitné, užitkové nebo provozní vody, anebo k vypouštění odpadní vody, jestliže množství vody přesahuje míru, kterou určí Ústřední správa vodního hospodářství v dohodě se zúčastněnými ústředními úřady...“* a podle odst. 2 musel podnik, který měl několik závodů hospodařících s vodou, ustanovit podnikového vodohospodáře. Zákon č. 11/1955 Sb. byl prováděn vládními nařízeními, které konkretizovaly některé povinnosti. Např. ve vládním nařízení č. 70/1956 Sb., kterým se provádí zákon č. 11/1955 Sb. je v § 18 upraveno vypouštění zvláštních druhů odpadních vod povrchových a podzemních, které se týkalo obzvláště báňských podniků.

Zákon č. 11/1955 Sb. nahradil stručné vládní nařízení č. 92/1953 Sb., kterým se zřizuje Ústřední správa vodního hospodářství ze dne 27. listopadu 1953, které žádné konkrétní povinnosti neukládalo, nýbrž pouze v § 1 proklamovalo, že „*velké úkoly ukládané vodnímu hospodářství mohutným rozvojem našeho socialistického průmyslu, postupující socialisací venkova a vzestupem životní úrovně všeho obyvatelstva vyžadují, aby vodní hospodářství bylo řízeno a plánováno z jednoho místa, a to jak vlastní hospodaření s vodou, tak i investiční příprava, výstavba, provoz a údržba k tomu potřebných vodních děl a zařízení“.*

S nutností vypořádat se se škodami, které báňské podniky při své hospodářské činnosti způsobily, počítalo vládní nařízení č. 18/1956 Sb., o odstranění a vypořádání některých škod vyvolaných provozem báňských podniků ze dne 27. dubna 1956. Ustanovení § 2 uvedeného nařízení určuje, jakým způsobem a kdo hradí poruchy (škody) vyvolané plánovaným provozem báňského podniku, přičemž takovýmto provozem je zejména poddolování. Explicitně se o škodách týkajících se životního prostředí, tedy na zemědělské a lesní půdě hovoří v § 2 odst. 4, který uvádí, že se

¹⁰ Dále jen „zákon č. 11/1955 Sb.“

takovéto škody vypořádávají obdobně podle odst. 2, tedy že nápravu škody provádí poškozená organizace a výši způsobené škody hradí poškozené organizaci báňský podnik, jehož provozem škoda vznikla. Nápravou se zde výslovně myslely generální nebo běžné opravy. Bližší specifikace a nároky na opravu v nařízení nicméně chybí. Spory mezi poškozenými organizacemi a báňskými podniky o nároky vyplývající z jimi způsobených škod měl dle § 5 rozhodovat arbitrážní orgán.

Zákon č. 83/1958 Sb., o úpravě finančního plánování a finančního hospodaření národních podniků a ostatních hospodářských organizací státního socialistického sektoru ze dne 11. prosince 1958 sice žádné ustanovení mající vztah k životnímu prostředí neobsahoval, přičemž ukládal podnikům hospodařit v souladu se zájmy a potřebami socialistické společnosti, nicméně byl společně se zákonem č. 11/1955 Sb. prováděn vládní vyhláškou č. 16/1966 Sb., o náhradách za vypouštění nečištěných nebo nedostatečně čištěných odpadních vod do vodních toků ze dne 12. března 1966. Účelem vyhlášky bylo odstranění nepříznivého stavu čistoty vod, kdy měli uživatelé povinnost platit náhrady jednotlivým správám povodí. Vyhláška obsahovala postup pro výpočet náhrad i s možností přírážky či možnost, aby správce toků v odůvodněných případech snížil vypočtenou přírážku k základní náhradě až na 10%. Uživatelé vody museli dokládat správci toků potřebné podklady pro stanovení náhrady. V případě, že nebyly oznámeny údaje o velikosti znečištění nebo nebylo nahlášeno neplánované zvýšení znečištění, byla uživateli uložena pokuta podle zvláštních předpisů.

Dalším významným zákonem pro vývoj v ochraně životního prostředí byl zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody ze dne 1. srpna 1956, který si v úvodním ustanovení § 1 vytyčil za cíl chránit přírodní bohatství a vzhled krajiny a zabezpečovat, aby tyto hodnoty sloužily k poučení, osvěžení a péči o zdraví lidu a tím k dalšímu vzestupu jeho hmotné a kulturní úrovně. Zákon vyjmenovával druhy chráněných území a kladl za povinnost vlastníkům pozemků, na nichž bylo chráněné území nebo ochranné pásmo zřízeno, strpět omezení stanovená podmínkami ochrany. Část třetí zákona pak určovala orgány státní ochrany přírody. Jednalo se o poměrně stručný a obecný zákon čítající 21 paragrafů, na který později navázaly prováděcí předpisy jako např. vládní nařízení č. 41/1963 Sb., o zřízení Krkonošského národního parku. Novelou zákona č. 65/1986 Sb. se dostala do zákona i ustanovení věnující se sankcím, která umožňovala okresnímu národnímu výboru uložit občanům pokutu za přestupek či organizaci pokutu za správní delikt na úseku ochrany přírody¹¹. Každopádně se zde ovšem jednalo o ochranu přírody v chráněných územích, a ne o ochranu přírody a životního prostředí jako celku, proto ve vztá-

¹¹ STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost: právní stav k 1.1.2006*. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-7201-609-1, s. 407.

hu k udržitelnějšímu hospodaření státních podniků, které se většinou vyskytovaly mimo chráněná území, nebyl tento zákon zásadní.

Horní zákony

Dne 5. července 1957 byl vyhlášen zákon č. 41/1957 Sb., o využití nerostného bohatství (horní zákon)¹², kde je v úvodním ustanovení § 1 uvedeno, že účelem zákona je zajistit co největší a současně nejhospodárnější využití ložisek nerostů pro socialistickou průmyslovou výrobu a výstavbu. V § 6 odst. 1 zákona č. 41/1957 Sb. je stanoveno, že vyhledávání a průzkum ložisek jsou plánovány a organizovány státem prostřednictvím organizací státního socialistického sektoru. V § 12 odst. 1 zákona č. 41/1957 Sb. je stanoveno, že organizace provádějící vyhledávání a průzkum ložisek jsou povinny a) omezit zásahy s tím spojené na nezbytně nutný rozsah a nezpůsobit na použitých nemovitostech zbytečné škody, b) po skončení prací uvést použité nemovitosti, pokud to je možné a hospodářsky odůvodněné, do původního stavu a c) nahradit způsobenou škodu. O tom, zda bude nemovitost uvedena do původního stavu, rozhodoval v souladu s odst. 2 výkonný orgán okresního národního výboru. O náhradě škody měl případně rozhodovat soud, či v případě sporu mezi organizacemi státního socialistického sektoru příslušný arbitrážní orgán. V § 15 odst. 2 písm. b) zákona č. 41/1957 Sb. pak bylo uvedeno, že plánovací a projektové příprava investiční výstavby těžebních podniků musí vyřešit mj. i vztahy k jiným národohospodářským odvětvím a k obecným zájmům, a to i z hlediska následků, které budou spojeny s prováděním těžby. Lze však shrnout, že uvedená ustanovení míří na škody na nemovitostech, a ne škody na životním prostředí, a proto nejsou z hlediska ochrany životního prostředí příliš relevantní.

Zákon obsahoval i ustanovení, která stanovovala zvláštní podmínky pro existenci dobývacího prostoru v chráněných územích (viz § 23 odst. 2 a 3 zákona č. 41/1957 Sb.), nicméně zde mimo omezení dobývání a zvláštní technické podmínky nebylo řečeno nic dalšího o nápravě způsobených škod. V oddíle 5 Povinnosti těžebního podniku v § 32 odst. 2 zákona č. 41/1957 Sb. bylo uvedeno, že těžební podnik musí při dobývání učinit všechna hospodářsky odůvodněná opatření, aby bylo zabráněno zbytečným škodám na pozemcích a usnadněny půdní úpravy za účelem jejich rekultivace. Tento odstavec byl však v následující novelizaci, účinné od 1. 1. 1961, zrušen.

V § 34 zákona č. 41/1957 Sb., věnujícímu se střetu zájmů, je uvedeno, že těžební podnik může zamýšlenou otvírku, přípravu a dobývání plánovat, jen jestliže mj. zájem na plánované těžbě a racionálním vydobytí ložiska převyšuje zájem na ochraně takových povrchových objektů, popřípadě vodních toků nebo zdrojů. Podle § 36 odst. 1 zákona č. 41/1957 Sb. byl před zastavením provozu „*v hlavních důlních dílech nebo v lomu těžební podnik povinen vypracovat a předložit státní báňské správě*

¹² Dále jen „zákon č. 41/1957 Sb.“

ke schválení plán jejich zajištění nebo likvidace. Plán dokončení půdních úprav pozemků za účelem jejich rekultivace schvaloval výkonný orgán okresního národního výboru“.

Oddíl 6 zákona č. 41/1957 Sb. se věnuje náhradě škody, v němž je v § 50 odst. 2 uvedeno, že „nelze-li stavební objekt uvést do původního stavu proto, že leží v území stavební uzávěry, po případě na území, kde se budou i nadále projevovat vlivy činnosti uvedené v § 49, je organizace povinna provést prozatímní zajištění objektu; uvedení objektu do původního stavu se v takovém případě provede teprve po doznění prvotních vlivů této činnosti, po případě po zrušení stavební uzávěry“. Oddíl 7 zákona č. 41/1957 Sb. se pak věnuje přímo rekultivaci půdy, kdy § 52 odst. 1 stanovuje, že se rekultivací dosahuje obnovení výnosnosti zemědělské a lesní půdy, která byla narušena činností v zákoně uvedenou a ozdravení krajiny, a to do té míry, aby byla půda způsobilá k dalšímu obdělání. Tyto terénní úpravy včetně prvního osázení měla zajišťovat organizace, jejíž činností byla půda narušena. Tento odstavec byl však v následující novelizaci, účinné od 1. 1. 1961, také zrušen.

Z uvedeného vyplývá, že dva zásadní odstavce, které dávaly organizacím konkrétní povinnost, a to sice provést rekultivaci narušené půdy, byly z novelizované právní úpravy vypuštěny, aniž by byly v rámci horního zákona nahrazeny. K tomu měl sloužit zákon č. 48/1959 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu ze dne 9. července 1959¹³ a zákon č. 166/1960 Sb., o lesích a lesním hospodářství (lesní zákon) ze dne 17. listopadu 1960. Rekultivaci zemědělského půdního fondu se věnoval např. § 9 zákona č. 48/1959 Sb., kde bylo řečeno, že aby byly škody na zemědělském půdním fondu provozem průmyslových, a zejména báňských podniků omezeny na co nejmenší míru, jsou podniky povinny mj. skrývat odděleně svrchní kulturní vrstvu půdy a postarat se o její hospodárné využití nebo řádné uskladnění pro účely rekultivace nebo zajistit odvoz na plochu určenou výkonným orgánem okresního národního výboru. Rekultivace narušených pozemků měla být prováděna soustavně tak, aby byla zúrodňovacím procesem vytvořena půda s průměrnou úrodností. Po zastavení provozu měly být neprodleně dokončeny půdní úpravy pozemků za účelem jejich rekultivace a plán těchto úprav měl být předložen ke schválení výkonnému orgánu okresního národního výboru. Zákon neobsahoval žádné sankce za nedodržování stanovených povinností a předpokládal vydání prováděcích předpisů (viz § 14 a § 15 zákona č. 48/1959 Sb.). Tento zákon byl nahrazen zákonem č. 53/1966 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu ze dne 30. června 1966, který v novelizovaném znění z roku 1976 obsahoval § 27 věnující se možnosti uložení pokut za nesplnění povinností organizací až do výše 500 000 Kčs. Stejně tak bylo ustanovení o pokutách přidáno až do nového zákona č. 61/1977 Sb., o lesích ze dne 26. října 1977.

¹³ Dále jen „zákon č. 48/1959 Sb.“

Dne 1. 7. 1988 nabyl účinnosti nový horní zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon) ze dne 19. dubna 1988¹⁴. Oproti předešlému hornímu zákonu, kde se hned v úvodním ustanovení hovořilo o co „největším a nejhospodárnějším využití ložisek nerostů“ je v § 1 zákona č. 44/1988 Sb. uvedeno, že „nerostné bohatství je jedním ze základních přírodních zdrojů“. Ochrana nerostného bohatství a jeho racionální využívání patří k důležitým úkolům socialistické společnosti“. V odst. 2 je pak dále rozvíjen účel zákona, jímž je „stanovit zásady ochrany a racionálního využívání nerostného bohatství, ..., jakož i bezpečnosti provozu a ochrany životního prostředí při těchto činnostech“.

Část devátá zákona č. 44/1988 Sb. je věnována důlním škodám a jejich náhradě, přičemž § 36 odst. 3 přisuzuje „odpovědnost za důlní škodu organizaci, jejíž činností byla škoda způsobena. Odpovědnosti se organizace zproští jen pokud prokáže, že škoda byla způsobena okolností, jež nemá původ v činnosti uvedené v odstavci 1 a jíž nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat“. Na vypořádání náhrady důlní škody se poté použily obecné předpisy o náhradě škody, pokud nebyla pro některé případy stanovena speciální úprava. Za důlní škodu se podle § 36 odst. 1 považovala (a považuje) škoda způsobená „na hmotném majetku vyhledáváním a průzkumem ložisek, pokud se provádí důlními díly, dobýváním výhradních ložisek, zřizováním, zajišťováním a likvidací důlních děl a lomů, včetně jejich zařízení, odvalovým, výsypkovým a kalovým hospodářstvím organizací, úpravou a zušlechťováním nerostů, prováděnými v souvislosti s jejich dobýváním, jakož i škody způsobené zvláštními zásahy do zemské kůry“. Podle odst. 2 se za důlní škodu považuje i „ztráta povrchové a podzemní vody, podstatné snížení vydatnosti jejich zdrojů a zhoršení její jakosti, k němuž došlo v důsledku činností uvedených v odstavci 1“. Podle důvodové zprávy k zákonu č. 44/1988 Sb. byla do zákona přijata zásada, aby v témže prostoru dobývala ložisko jen jedna organizace z důvodu, že při jiných způsobech řešení by vznikala nejistota, kdo je zodpovědný za vzniklé škody z dobývání.¹⁵

Příklad znečišťování n.p. Kaučuk Kralupy nad Vltavou

Z citovaných právních předpisů zřetelně vyplývá, že hlavní roli v dozorování nad dodržováním zákona měly primárně národní výbory. V knize Úloha národních výborů v péči o životní prostředí Zdeněk Madar píše, že jsou národní výbory jedním z nejdůležitějších článků celé organizace péče o životní prostředí.¹⁶ Mimo krajské a okresní národní výbory se na správě vod podílely i místní a městské národní výbory, které mohly i zakazovat užívání povrchových vod a dohlížet na případné

¹⁴ Dále jen „zákon č. 44/1988 Sb.“

¹⁵ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), č. 44/1988 Dz

¹⁶ MADAR, Zdeněk. *Úloha národních výborů v péči o životní prostředí*. Praha: Svoboda, 1984. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:f8fd835f-bdba-422d-842c-4825f6a708b2>, s. 23.

poškození a ohrožení pitné vody, kdy mohly po vinících požadovat odstranění závadného stavu.¹⁷

Na archivním materiálu Středočeského krajského národního výboru můžeme sledovat úlohu národních výborů při řešení problémů s dodržováním zákonných požadavků v rámci budování národního podniku Kaučuk Kralupy nad Vltavou¹⁸, který patřil mezi privatizované podniky, s jejichž nabyvateli byla uzavřena ekologická smlouva, a jejichž činnost způsobila ekologické škody, které se řeší dodnes.¹⁹

Podle nedatované Zprávy pro plánovací komisi Středočeského krajského národního výboru k požadavku sdělení plnění podmínek a závazných pokynů ke zlepšení čistoty ovzduší a vod a ke zlepšení životního a pracovního prostředí závodu n. p. Kaučuk se o plánované výstavbě závodu jednalo již v první polovině 50. let na nejvyšší úrovni, neboť byl tento projekt schvalován vládou. Krajská hygienicko – epidemiologická stanice Středočeského kraje²⁰ byla v roce 1956 zásadně proti tomu, aby se v lokalitě Lobeček prováděla bytová výstavba, neboť měla nejméně vhodnou klimatickou polohu. V této lokalitě měly být pouze nejnútnejší pohotovostní bytové jednotky pro závody čítající 300 bytových jednotek. V roce 1958 byl projekt podle připomínek přepracován a jakožto vládní úkol urychleně projednán s tím, že místo 300 „bytovek“ bylo naprojektováno na Lobečku 1 146 bytových jednotek s občanským vybavením. KHES tak byla nucena stanovit pásmo hygienické ochrany závodu pouze na šíři 500 metrů, přestože se jednalo o závod chemický, jen proto, aby se mohlo vybudovat na Lobečku celé sídliště, a nikoli na levém břehu řeky Vltavy, kde by navazovalo na město Kralupy a kde byly klimatické podmínky dobré. Vládním usnesením č. 484 z června 1958, které požadovalo urychlení výstavby závodu, byla udělena výjimka na vypouštění nečištěných odpadních vod do Vltavy. V roce 1960, kdy se doprojednala čistírna butadienových a styrenových vod, které měly být dočišťovány na městské kanalizační čistírně, která se v důsledku tohoto budovala na pravém břehu Vltavy, vyšlo vládní usnesení č. 53, které zvyšovalo výrobní kapacitu závodu. Po této změně následovalo nové vodohospodářské řízení, při němž vyvstaly obavy, že městská kanalizační čistírna nebude schopna zvýšené množství chemicky znečištěných odpadních vod dočistit. Přesto došlo v roce 1961 ke schválení navýšení kapacity. Ještě před zkušebním provozem závodu se ukázalo,

¹⁷ MADAR, Zdeněk. *Úloha národních výborů v péči o životní prostředí*, s. 82.

¹⁸ Dále i jen „n. p. Kaučuk“.

¹⁹ Společnosti, s nimiž má MF uzavřenou smlouvu na odstranění ekologických zátěží vzniklých před privatizací – ke dni 30.6.2025. Online. MINISTERSTVO FINANČÍ ČESKÉ REPUBLIKY. 2025. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/rozpocetova-politika/podpora-z-narodnich-zdroju/ekologicke-zavazky-statu/spolecnost-s-ekologickou-smlouvou/spolecnosti-s-nimiz-ma-mf-uzavrenou-smlouvu-na-ods-60407>. [cit. 2025-10-11].

²⁰ Dále jen „KHES“.

že spalování odplynů nad čistícími věžemi butadienových a styrenových vod, je v praxi nerealizovatelné.²¹

V jiné nedatované Zprávě o opatřeních směřujících k zlepšení vodohospodářské situace a čistoty ovzduší n.p. Kaučuk v Kralupech nad Vltavou se uvádí, že plánovací komise Středočeského krajského národního výboru projednávala problematiku čistoty vody v n.p. Kaučuk včetně zdůvodnění, proč není dosud v provozu městská kanalizační čistírna v Kralupech, vzhledem k tomu, že v investičním úkolu bylo požadováno řešení odpadních vod, jejich koncentrace a dočišťování, čistota ovzduší na pracovišti i v okolí a další. Podle zprávy měly být původně zadané podmínky dodrženy, avšak v důsledku požadavku vlády na zvýšení objemu výroby a nedostatků ve zpracovaných projektech a technickém provedení, přetrvávaly negativní vlivy na životní i pracovní prostředí. Původní investiční úkol byl schválen vládou, přičemž byl projednáván pouze rámcový úvodní projekt. Zpráva dále uvádí, že je nutno připomenout, že se jedná o první závod tohoto druhu v Československu, a proto nebyly známy technologické problémy, natož pak vlivy, které bude mít závod na své okolí. Jako hlavní nedostatek autor zprávy označuje skutečnost, že byla v průběhu budování závodu měněna koncepce způsobu výroby, a hlavně pak byla zvětšována její kapacita.²²

V červenci 1964 byla provedena hloubková vodohospodářská revize spojená s kontrolou vypouštění exhalací, na jejímž základě bylo závodu uloženo vyřešit 106 nedostatků z nichž k 13. září 1965 odstranil závod vlastními silami 41 nedostatků v termínech, které si sám stanovil. Větší závady, kterých bylo 45, byly předány k řešení původnímu projektantovi závodu Chemprojektu. Zpráva uvádí, že dalších 13 závad nelze za současných zkušeností a znalostí vyřešit. Tyto neřešitelné závady se týkaly převážně likvidace jinak nevyužitelných odpadů spalováním. Je uvedeno, že se řeší studie na vybudování nové velkokapacitní víceúčelové spalovací stanice, kterou budou moci využít pro své odpady i blízké chemické závody jako např. Spolana. Jelikož však tento typ spalovací stanice v Československu doposud nebyl, bylo vypsáno nabídkové řízení i pro zahraniční dodavatele.²³

Dne 11. ledna 1966 byla na KHES podána Zpráva o znehodnocení podzemních vod v prostoru Kralupy – Lobeček – Veltrusy závodem n.p. Kaučuk, přičemž

²¹ Státní oblastní archiv v Praze, fond SKNV, Plánovací odbor a odbor oblastního plánování. NAD: 38. Inv. č. 1907. Porady o čistotě ovzduší, Kaučuk n.p., MCHP, Zpráva pro plánovací komisi SKNV k požadavku sdělení plnění podmínek a závazných pokynů k zlepšení čistoty ovzduší a vod a ke zlepšení životního a pracovního prostředí závodu Kaučuk n.p. Kralupy n. Vlt., s. –3.

²² Státní oblastní archiv v Praze, fond SKNV, Plánovací odbor a odbor oblastního plánování. NAD: 38. Inv. č. 1907. Porady o čistotě ovzduší, Kaučuk n.p., MCHP, Zpráva o opatřeních směřujících k zlepšení vodohospodářské situace a čistoty ovzduší n.p. Kaučuk v Kralupech nad Vltavou, s. 1.

²³ Státní oblastní archiv v Praze, fond SKNV, Plánovací odbor a odbor oblastního plánování. NAD: 38. Inv. č. 1907. Porady o čistotě ovzduší, Kaučuk n.p., MCHP, Zpráva pro plánovací komisi SKNV k požadavku sdělení plnění podmínek a závazných pokynů k zlepšení čistoty ovzduší a vod a ke zlepšení životního a pracovního prostředí závodu Kaučuk n.p. Kralupy n. Vlt., s. 3–4.

Zpráva uvádí, že poté, co v roce 1964 došlo k znehodnocení vody ve studních v obci Veltrusy nezodpovědným vylitím směsi tekutých chemických odpadů z n.p. Kaučuk do pískoviště u obce, došlo v roce 1965 ve Veltrusích k dalšímu znehodnocení podzemní vody. Dne 23. srpna 1965 doručili obyvatelé družstevních bytových jednotek ve Veltrusích do KHES vzorky vody z vlastní studny, které vykazovaly výrazné změny, a zároveň se také u několika osob projevilo kožní onemocnění. Po provedení nových odběrů KHES bylo zjištěno znečištění vody a bylo n.p. Kaučuk uloženo dovážení vody postiženým obyvatelům s tím, že se pravděpodobně jedná o znečištění pocházející z n.p. Kaučuk, neboť se v okolí žádný jiný chemický závod nenachází. Proti tomu to se n.p. Kaučuk odvolal s tvrzením, že jeho vina nebyla určením znečišťující látky prokázána. Původ znečišťujících látek z n.p. Kaučuk byl potvrzen koncem listopadu 1965. Dne 4. ledna 1966 byla KHES vyrozuměna tajemníkem Místního národního výboru Veltrusy, že došlo k dalšímu znečištění vody směrem k n.p. Kaučuk. V těchto vzorcích byl zjištěn mimo jiné i styren, což odpovídá látkám z výrobního programu n.p. Kaučuk. Ve zprávě je také uvedeno, že ke znehodnocení studní došlo již dříve průsakem složiště n.p. Kaučuk v části obce Nelahozeves.²⁴

Dne 15. 5. 1966 svolal Okresní národní výbor v Mělníku řízení na základě hlášení n. p. Kaučuk a požadavku KHES Praha, kde se jednalo o znečištění podzemních vod solemi a aromáty v areálu závodu a jeho okolí způsobené činností n.p. Kaučuk. Odbor vodního hospodářství a pro věci zemědělství a lesnictví Okresního národního výboru v Mělníku udělil n.p. Kaučuk podle § 23 zákona č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství ve smyslu § 12 a § 22 pokutu dle vládního usnesení č. 385/60 majetkovou sankci za znečištění podzemních vod v částce 100 000 Kčs, což představovalo maximální možnou výši pokuty pro tuto kategorii znečištění. Zároveň bylo n.p. Kaučuk uloženo opatření k odstranění závad v podobě provádění chemických rozborů a kontroly a mj. také v případě znečištění a znehodnocení podzemní vody zajistit okamžitě náhradní zásobování pro postižené obyvatele a odběratele pitné vody na vlastní náklady. Stejně tak musel n.p. Kaučuk nahradit veškeré náklady za provedení hydrogeologický průzkum.²⁵

Na výše popsaném příkladu n.p. Kaučuk je možno pozorovat jak aplikaci konkrétních zákonných ustanovení ve smyslu uložení pokuty za znečišťování podzemních vod, a to do takové míry, že byla udělena nejvyšší možná pokuta. Šlo o znečišťování takové závažnosti, že nebylo přistoupeno ke snížení pokuty. Dále zkoumaný příklad ukazuje rovněž i nadřazenost politických zájmů nad zájmem o ochranu zdraví občanů a životního prostředí. V následující části článku, která se věnuje zákonu č. 88/1988 Sb., o státním podniku, bude zmiňována právě i nespokojenost ob-

²⁴ Státní oblastní archiv v Praze, fond SKNV, Plánovací odbor a odbor oblastního plánování. NAD: 38. Inv. č. 1907. Porady o čistotě ovzduší, Kaučuk n.p., MCHP, Zpráva o znehodnocení podzemních vod v prostoru Kralupy – Lobeček – Veltrusy závodem Kaučuk n.p., str. 1–4.

²⁵ Státní oblastní archiv v Praze, fond SKNV, Plánovací odbor a odbor oblastního plánování. NAD: 38. Inv. Č.: 1907. Porady o čistotě ovzduší, Kaučuk n.p., MCHP, Rozhodnutí č.j. vod/405-601/66, str. 1–6.

čanů s protekčním přístupem k vybraným státním podnikům, který se projevoval i v úlevách ve vztahu k znečišťování životního prostředí.

Zákon o státním podniku

Dne 1. 7. 1988 nabyl účinnosti zákon č. 88/1988 Sb., o státním podniku²⁶, který je prvním samostatným uceleným předpisem věnujícím se čistě problematice státních podniků. Do té doby byla právní úprava státních podniků, mimo dílčí speciální úpravy, zařazena v rámci zákona č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník. Nicméně snahy o samostatnou legislativní úpravu státních podniků lze dohledat již v lednu 1969, kdy vznikla „osnova československého zákona o socialistických podnicích“, která byla dle závěrů Ekonomického ústavu ČSAV v teoretické rovině poznání na totožné úrovni jako zákon z roku 1988.²⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 88/1988 Sb. považuje jeho uplatnění za nedílnou součást uskutečňování strategické linie urychlení ekonomického a sociálního rozvoje vytyčených na XVII. Sjezdu KSČ. Ze závěrů 5. zasedání ÚV KSČ v březnu 1987 vyplynulo, že prvním dokumentem, který by měl v rámci rozpracování *Zásad přestavby hospodářského mechanismu* zpracován, je zákon o státním podniku. Zákon měl být klíčovým dokumentem mimo jiné proto, že se na jeho tvorbě účastnila široká veřejnost, neboť byl návrh zákona předložen k všelidové diskuzi tak, aby se každý občan mohl vyjádřit.²⁸ V prosinci 1987 rozhodlo 7. plenární zasedání ÚV KSČ dosavadní postup přestavby hospodářského mechanismu a bylo vydáno usnesení, na jehož základě přijala vláda ČSSR „Směrnice k zabezpečení komplexní přestavby hospodářského mechanismu“. Předpisy o právním postavení hospodářských subjektů a jejich regulaci byly stěžejní pro přestavbu hospodářského mechanismu.²⁹

Návrh zákona byl ÚV KSČ a vládou ČSSR předložen k veřejné diskuzi v červenci 1987 a k jejímu ukončení došlo dne 31. 10. 1987. Ve zprávě o průběhu a výsledcích veřejné diskuse k návrhu zákona o státním podniku byla veřejná diskuze vyhodnocena jako významný krok k demokratizaci a pochopení nezbytnosti přestavby hospodářského mechanismu. Většina námětů a připomínek k návrhu zákona byla podána na schůzích základních organizací strany, orgánů a organizací ROH. ÚV KSČ obdržel 79 084 připomínek a námětů, z čehož 19 263 připomínek bylo vyjádřením kolektivů a 7 693 vyjádření jednotlivců. Zpráva uváděla, že společným rysem na schůzích společenských organizací byla i starost o problematiku týkající se zlepšování životního prostředí.³⁰

²⁶ Dále jen „zákon č. 88/1988 Sb.“

²⁷ ZIELENIEC, Jozef. *Socialistický podnik a plánovitě řízení*. Ekonomický ústav ČSAV, IP. Praha: ČSAV, Ekonomický ústav, 1988, s. 67–70.

²⁸ Národní archiv, Fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1986–1989, sv. 41., archivní jednotka 39/1, Návrh důvodové zprávy k zákonu o státním podniku, č. 2854/24, s. 1–6.

²⁹ RABAN, Přemysl. *Státní podnik: poslání, práva, povinnosti. Impulsy*. Praha: Práce, 1988, s. 9–10.

³⁰ Národní archiv, Fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1986–1989, Zpráva

V části V. *Hospodářská a sociální činnost podniku* zákona č. 88/1988 Sb. byly čtyři paragrafy věnovány tvorbě a ochraně životního prostředí a racionálnímu využívání přírodních zdrojů. Podle § 46 odst. 1 zákona č. 88/1988 Sb. je podnik povinen uskutečňovat svoji hospodářskou a sociální činnost tak, aby co neúčinněji chránil životní prostředí před škodlivými vlivy, které jsou jeho činností vyvolány, zejména aby neohrožoval zdraví občanů. Z vlastních zdrojů má podnik financovat a uskutečňovat opatření zaměřená na odstranění škod vzniklých jeho činností a opatření k ochraně všech složek životního prostředí ohrožovaných jeho činností. Podle odst. 2 je pak podnik povinen budovat zařízení na ochranu životního prostředí a uvádět je do provozu a zajišťovat jejich chod.

Podle § 47 zákona č. 88/1988 Sb. je podnik povinen racionálně využívat a chránit přírodní zdroje, a za případné využívání přírodních zdrojů jako části národního majetku má podnik platit stanovené poplatky. V § 48 téhož zákona je uvedeno, že podnik přednostně zavádí do své hospodářské činnosti bezodpadové technologie a je povinen hospodárně a účelně využívat odpady ze své hospodářské činnosti jako zdroje druhotných surovin a energie, případně má vytvářet podmínky pro jejich hospodářské využití jinými subjekty. Za tímto účelem je podnik povinen odpady evidovat, shromažďovat je na vhodných místech a chránit je před znehodnocením nebo odcizením. Není-li možné odpad hospodářsky využít, je podnik povinen jej zlikvidovat způsobem neohrožujícím životní prostředí.

Poslední ustanovení věnující se v zákoně č. 88/1988 Sb. přímo životnímu prostředí je § 49, v němž je stanoveno, že „*při realizaci opatření k ochraně životního prostředí a při racionálním využívání přírodních zdrojů podnik úzce spolupracuje s příslušným národním výborem*“. V § 51 je stanoveno, že je podnik povinen vytvořit účinný systém kontroly, který má zabezpečovat soustavnou kontrolu mimo jiné i ochrany životního prostředí.

Ekonomický ústav ČSAV předložil expertní posouzení návrhu zákona o státním podniku z června 1987, tedy verzi, která byla předložena k veřejné diskuzi. Na rozdíl od finálního platného znění, v němž se čistě životnímu prostředí věnovaly § 46 až § 49, ve veřejně připomínkované verzi zákona byly životnímu prostředí věnovány pouze tři paragrafy, a sice § 51 až § 53.³¹ V připomínkovaném znění návrhu zákona odpovídal § 51 v konečné podobě § 46, přičemž § 49 vznikl vydělením 2. odstavce z § 53 do samostatného paragrafového znění. Obsahově se tedy finální verze od připomínkované příliš nelišila, pouze došlo k zpřesnění formulací.³²

o průběhu a výsledcích veřejné diskuse k návrhu zákona o státním podniku. Závěrečná informace pro ústřední výbor KSČ o veřejné diskuzi k návrhu zákona o státním podniku, č.j. ÚV – 77/87, karton 30, archivní jednotka 84, s. 1–3.

³¹ ZIELENIEC, Jozef. *Socialistický podnik a plánované řízení*, s. 53.

³² Viz Národní archiv, Fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1986–1989, Návrh úprav zákona o státním podniku. Závěrečná informace pro ústřední výbor KSČ o veřejné diskuzi k návrhu zákona o státním podniku, č.j. ÚV – 77/87, karton 30, archivní jednotka 84.

Tým ČSAV se primárně vyjádřil k racionálnosti požadavku plateb za využívání přírodních zdrojů a samofinancování opatření na ochranu životního prostředí. Jednalo se o nezbytnou podmínku vzniku ekonomického zájmu podnikové sféry na efektivním využívání zdrojů a na ochraně životního prostředí. Za problematickou stránku návrhu zákona však tým ČSAV považoval jeho vágnost a nekonkrétnost pojetí povinností podnikové sféry v oblasti životního prostředí. Povinnost chránit životní prostředí nebo neohrožovat zdraví občanů je podle jejich posouzení nekonkrétní a nic z ní nevyplyývá, neboť poskytuje široký manévrovací prostor pro dohadování se o tom, zda životní prostředí bylo či nebylo poškozeno, či zda zdraví občanů bylo či nebylo ohroženo. Chybí vyznačení jednoznačných hranic, které podnik nesmí překročit, aby se nedostal do rozporu se zákonem. Tým ČSAV zhodnotil, že nekonkrétnost formulace svědčí o neujasněnosti vztahu „centra“ a podnikové sféry. Z dosavadní formulace vyvozují, že kvůli vágnosti formulací je těžké hodnotit potencionální účinky zákona, neboť se dá usuzovat, že bude třeba prováděcích předpisů. Doporučili stanovit normy přípustného odpadu a sankcionování jejich nedodržení, neboť podotýkají, že na ochranu životního prostředí nelze účinně něco přikázat, ale lze účinně zakázat jeho devastaci. Jako problematickou viděli možnost, že by namísto prosazení všeobecně platných norem byla zvolena možnost norem individualizovaných pro jednotlivé podniky, kdy by bylo možné očekávat prosazování lokálních zájmů, boj mezi podnikovou sférou a centrem o výši normy a rozsah sankcionování, přičemž by v tomto boji byla silnější stranou podniková sféra s jejím informačním monopolem a často i mocenskou převahou.³³ Z uvedeného, i z faktu, že neadresnost norem a vynucování sankcí pro potencionální znečišťovatele životního prostředí je v posouzení ČSAV opakovaně zmiňováno, lze usuzovat, že upřednostňování konkrétních podniků vnímali posuzovatelé jako reálný problém.

Závěry, že je nutné zpřísnit postihy za poškozování přírodních zdrojů, byly zpracovány i do Zprávy o průběhu a výsledcích veřejné diskuse k návrhu zákona o státním podniku, kde bylo na základě závěrů z veřejné diskuse shrnuto, že bylo požadováno zpřísnit pokuty, a že toto bude využito v příslušných předpisech. Stejně tak byly veřejností vznášeny požadavky na zpřísnění a zpřesnění vymezení povinností podniku tak, aby se více prostoru věnovalo prevenci a efektivnímu odstraňování škodlivých vlivů způsobených podnikem.³⁴

Závěr

V rozporu s možným předpokladem nelze říci, že by se na ochranu životního prostředí v rámci legislativního procesu a platné právní úpravy ve 2. polovině

³³ ZIELENIEC, Jozef. *Socialistický podnik a plánovité řízení*, s. 54.

³⁴ Národní archiv, Fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – předsednictvo 1986-1989, Zpráva o průběhu a výsledcích veřejné diskuse k návrhu zákona o státním podniku. Závěrečná informace pro ústřední výbor KSČ o veřejné diskusi k návrhu zákona o státním podniku, č.j.: ÚV – 77/87, karton 30, archivní jednotka 84, s. 18.

20. století, konkrétně od 50. let do roku 1989, nepamatovalo. Přestože se tento článek zaměřil pouze na výše právních předpisů se zjevnějším vztahem ke státním podnikům, bylo možno od poloviny 50. let vysledovat tendenci ke komplexnější a podrobnější úpravě ochrany životního prostředí, případně jednotlivých složek přírody, jakou byl např. zákon č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství. Ve vztahu k vytyčené otázce lze sledovat, že byly státním podnikům (obecněji hospodářským organizacím) ukládány povinnosti dotýkající se ochrany životního prostředí v různé míře podle možnosti znečišťování. Zatímco se zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody věnoval ochraně vymezených území, ve vztahu ke znečišťování ze strany státních podniků se ukázal jako stěžejní zákon č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství, později nahrazený zákonem č. 138/1973 Sb., o vodách (vodní zákon), neboť znečištění vody bylo pro obyvatelstvo akutním problémem, který mohl být urychleně řešen místními výbory, kdy mohla být po původci znečištění požadována náprava. A jak bylo ukázáno i na případové studii n. p. Kaučuk, byla po obsáhlém prošetření a mnohých vyjádřeních uložena za znečištění i pokuta v maximální možné výši. Z nalezených archivních materiálů týkajících se n. p. Kaučuk vyplynulo, že jelikož se jednalo o první chemický závod svého druhu v Československu, nebylo dopředu zřejmé, k jakému znečištění a k jakým škodám na životním prostředí může dojít. Ovšem zároveň bylo zjevné, že se o mnohých rizicích a dopadech vědělo již tehdy, ale v zájmu zvýšení objemu výroby přikázané na vládní úrovni se bezpečnější varianty ignorovaly, případně byly udělovány výjimky pro nedodržování přikázaných limitů. Na lokalitách n. p. Kaučuk došlo v důsledku jeho výroby k závažným ekologickým škodám, které se po jeho zprivatizování musely a musejí nadále řešit skrze sanační práce. Právě nedodržování zákonných povinností, které bylo často spojené s jejich nevymahatelností, protože chyběly skutečné sankce (někdy řešeny v podzákoných předpisech či byly doplňovány novelizací právních předpisů), vedlo k nespokojenosti s hospodářskou právní úpravou obecně. Nápravu měl jako první zajistit zákon č. 88/1988 Sb., o státním podniku, k jehož veřejné diskuzi v podobě návrhu se zapojilo prakticky celé Československo. Z desítek tisíc námětů a připomínek se nemalé množství vyjadřovalo k navrhovaným ustanovením týkajícím se povinností podniku ve vztahu k životnímu prostředí, z nichž byla zřejmá obava a frustrace, aby vzhledem k absenci jasných limitů a sankcí nebyla tato právní úprava opět pouze velmi obtížně vymahatelná, případně aby upřednostňované státní podniky neměly zvýhodněné podmínky a dodržování ochrany životního prostředí by se jich ve skutečnosti příliš netýkalo. Jelikož zákon č. 88/1988 Sb., o státním podniku nabyl účinnosti 1. 7. 1988 a byl zrušen ke dni 30. 4. 1990, nelze jeho reálný dopad zhodnotit, a lze pouze sledovat vývoj, který k jeho přijetí vedl.

Použitá literatura

Knižní zdroje

KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zá-
sahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě.*
20. století. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4.

MADAR, Zdeněk. *Úloha národních výborů v péči o životní prostředí.* Praha: Svoboda,
1984. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:f8fd835f-bdba-422d-842c-4825f6a708b2>.

RABAN, Přemysl. *Státní podnik: poslání, práva, povinnosti.* Impulsy. Praha: Práce,
1988.

STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou
rozmanitost: právní stav k 1.1.2006.* Praha: Linde, 2006. ISBN 80-7201-609-1.

ZIELENIEC, Jozef. *Socialistický podnik a plánované řízení.* Ekonomický ústav ČSAV,
IP. Praha: ČSAV, Ekonomický ústav, 1988.

Internetové zdroje

*Společnosti, s nimiž má MF uzavřenou smlouvu na odstranění ekologických zátěží vznik-
lých před privatizací – ke dni 30.6.2025.* Online. MINISTERSTVO FINANČÍ ČESKÉ
REPUBLIKY. 2025. Dostupné z: [https://www.mfcr.cz/cs/rozpocetova-politika/podpo-
ra-z-narodnich-zdroju/ekologicke-zavazky-statu/spolecnost-s-ekologickou-smlouvou/
spolecnosti-s-nimiz-ma-mf-uzavrenou-smlouvu-na-ods-60407](https://www.mfcr.cz/cs/rozpocetova-politika/podpo-
ra-z-narodnich-zdroju/ekologicke-zavazky-statu/spolecnost-s-ekologickou-smlouvou/
spolecnosti-s-nimiz-ma-mf-uzavrenou-smlouvu-na-ods-60407). [cit. 2025-10-11].

Ekologické smlouvy. Online. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. 2025.
Dostupné z: [https://mzp.gov.cz/cz/agenda/rizika-pro-zivotni-prostredi/kontami-
novana-mista/ekologicke-smlouvy](https://mzp.gov.cz/cz/agenda/rizika-pro-zivotni-prostredi/kontami-
novana-mista/ekologicke-smlouvy). [cit. 2025-10-11].

Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bo-
hatství (horní zákon), č. 44/1988 Dz Dostupné z: 44/1988 Dz – Beck[https://app.beck-
online.cz/bo/chapterviewdocument.seam?documentId=oz5f6mjzha4f6nbul5shul-
tdmeyq-online](https://app.beck-online.cz/bo/chapterviewdocument.seam?documentId=oz5f6mjzha4f6nbul5shul-
tdmeyq-online). [cit. 2025-10-11]

Archiválie

Národní archiv, Fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo
1986–1989, Návrh úprav zákona o státním podniku. Závěrečná informace pro
ústřední výbor KSČ o veřejné diskusi k návrhu zákona o státním podniku, č.j. ÚV
– 77/87, karton 30, archivní jednotka 84.

Národní archiv, Fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo
1986–1989, svazek 41., archivní jednotka 39/1, Návrh důvodové zprávy k zákonu
o státním podniku, č. 2854/24.

Státní oblastní archiv v Praze, fond SKNV, Plánovací odbor a odbor oblastního plá-
nování. NAD: 38. Inv. č. 1907. Porady o čistotě ovzduší, Kaučuk n.p., MCHP, Roz-
hodnutí č.j. vod/405-601/66.

Státní oblastní archiv v Praze, fond SKNV, Plánovací odbor a odbor oblastního plánování. NAD: 38. Inv. č. 1907. Porady o čistotě ovzduší, Kaučuk n.p., MCHP, Zpráva o znehodnocení podzemních vod v prostoru Kralupy – Lobeček – Veltrusy závodem Kaučuk n.p.

Státní oblastní archiv v Praze, fond SKNV, Plánovací odbor a odbor oblastního plánování. NAD: 38. Inv. č. 1907. Porady o čistotě ovzduší, Kaučuk n.p., MCHP, Zpráva pro plánovací komisi SKNV k požadavku sdělení plnění podmínek a závazných pokynů k zlepšení čistoty ovzduší a vod a ke zlepšení životního a pracovního prostředí závodu Kaučuk n.p. Kralupy n. Vlt.

Státní oblastní archiv v Praze, fond SKNV, Plánovací odbor a odbor oblastního plánování. NAD: 38. Inv. č. 1907. Porady o čistotě ovzduší, Kaučuk n.p., MCHP, Zpráva o opatřeních směřujících k zlepšení vodohospodářské situace a čistoty ovzduší n.p. Kaučuk v Kralupech nad Vltavou

O autorece:

Marie Sádlová je studentkou doktorského studijního programu Teoretické právní vědy – Právní dějiny a římské právo na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.

Abstrakt

Článek s názvem „Vztah státních podniků k životnímu prostředí ve 2. polovině 20. století“ se zabývá otázkou přístupu státních podniků k ochraně životního prostředí a jeho znečišťování v období socialismu. Toto období zanechalo na životním prostředí těžko napravitelné ekologické škody, které jsou řešeny v rámci sanačních prací do současnosti. Článek zkoumá legislativní úpravu, která se ochranou životního prostředí s ohledem na státní podniky zabývala a dále pak na příkladu národního podniku Kaučuk demonstruje reálné problémy, které v rámci zahájení jeho provozu vyvstaly.

Článek se ve své první části počínající v poválečném Československu věnuje chronologické analýze právních předpisů týkajících se hospodářských organizací (státních podniků), kde zkoumá, v jakém rozsahu se některá ustanovení věnují životnímu prostředí, případně se vyjadřují k myšlence udržitelnosti. Další kapitola se věnuje zvláštním právním předpisům, které již mají k životnímu prostředí užší vztah, jedná se např. o zákon č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství či zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody.

Další část je věnována zákonu č. 41/1957 Sb., o využití nerostného bohatství (horní zákon) a zákonu č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), které se v rámci svého těžebního zaměření věnovaly i nápravě škod báňskými podniky způsobené.

Část „Příklad znečišťování n.p. Kaučuk Kralupy nad Vltavou“ za využití archivních materiálů pojednává o zbudování národního podniku, který byl v Československu prvním svého druhu. Jelikož se jednalo o chemický závod, byl jeho provoz spojen s řadou závažných škod na životním prostředí, které nebyl podnik schopen napravit.

Poslední část článku se zabývá zákonem č. 88/1988 Sb., o státním podniku, který se měl jako první podílet na přestavbě národního hospodářství, a na jehož vzniku v rámci připomínek a námětů participovali občané celého státu.

Klíčová slova: státní podnik, národní podnik, životní prostředí, národní hospodářství

THE APPROACH OF STATE-OWNED ENTERPRISES TO THE ENVIRONMENT IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

Abstract

The article entitled „The approach of state-owned enterprises to the environment in the second half of the 20th century“, deals with the issue of state-owned enterprises' approach to environmental protection and pollution during the socialist era. This period left behind ecological damage that is difficult to repair and is still being addressed through remediation work today. The article examines the legislation that dealt with environmental protection with regard to state-owned enterprises and then uses the example of the national enterprise Kaučuk to demonstrate the real problems that arose when it began operations.

The first part of the article, beginning in post-war Czechoslovakia, is devoted to a chronological analysis of legal regulations concerning economic organizations (state-owned enterprises), examining the extent to which certain provisions address the environment or express the idea of sustainability. The next chapter deals with specific legal regulations that are more closely related to the environment, such as Act No. 11/1955 Coll. on water management and Act No. 40/1956 Coll. on state nature conservation.

Another section is devoted to Act No. 41/1957 Coll., on the use of mineral resources (Mining Act) and Act No. 44/1988 Coll., on the protection and use of mineral resources (Mining Act), which, within the framework of their mining focus, also dealt with the remediation of damage caused by mining companies.

The section entitled „An example of pollution: Kaučuk Kralupy nad Vltavou“ uses archival materials to discuss the establishment of a national enterprise, which was the first of its kind in Czechoslovakia. As it was a chemical plant, its operation was associated with a number of serious environmental damages that the company was unable to remedy.

The last part of the article deals with Act No. 88/1988 Coll. on state-owned enterprises, which were to be the first to participate in the reconstruction of the national economy and whose creation was based on comments and suggestions from citizens throughout the country.

Keywords: state-owned enterprise, national enterprise, environment, national economy